

Anita Celinić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2
10000 Zagreb
acelinic@ihjj.hr

GORNJOSULTANSKI KONSONANTIZAM

U radu se prikazuje konsonantizam gornjosutlanskoga dijalekta – rubnoga kajkavskog dijalekta koji većim svojim dijelom graniči sa slovenskim jezikom.

1. Uvod

U govorima koji su u zaseban dijalekt izdvojeni po svojoj akcenatskoj specifičnosti – ukinutosti opreka i po intonaciji i po kvantiteti – može se očekivati da će naročito složen, i stoga zanimljiv, biti vokalski sustav. I doista – većina mjesnih govora ovoga dijalekta kajkavskoga narječja ima međusobno različite vokalizme koji se odlikuju povećanim brojem vokala i njihovim specifičnim povijesnim porijeklom koje se razlikuje od onoga u glavnini govora kajkavskoga narječja.

Nasuprot tome, kako akcentuacija gotovo uopće ne utječe na konsonantizam, logično je pretpostaviti da između mjesnih govora ovoga dijalekta u njemu neće biti većih razlika, kao što je to slučaj s vokalizmom. Pa ipak, u govorima poput gornjosutlanskih s razlogom se mogu očekivati određene specifičnosti i u konsonantizmu, i to zbog toga što je riječ o rubnom dijalektu – koji ne graniči tek s drugim narječjem istoga jezika, već s drugim jezikom, slovenskim – a rubnost je uvijek zanimljiva, na svim jezičnim razinama, pa tako i u konsonantizmu.

Gornjosutlanski se dijalekt nalazi uz gornji tok rijeke Sutle. Njegova granica na istoku nije precizno određena, ali vjerojatno bi išla duž linije Klanjec – Krapina (usp. Lončarić 1990: 205). Na istoku gornjosutlanski dijalekt graniči s bednjansko-zagorskim, a na jugu s donjosutlanskim dijalektom. S druge strane rijeke Sutle područje je slovenskoga jezika, i to većim dijelom njegova srednjoštajerskoga narječja, a manjim, južnim dijelom, bizeljsko-obsotelskoga. Administrativni je centar

cijeloga područja mjesto Pregrada. Taj je prostor ekonomski nešto slabije razvijen i prometno djelomično izoliran iako se nalazi na samo šezdesetak kilometara od Zagreba. Stanovništvo se uglavnom bavi poljoprivredom, a tek je u novije vrijeme izrazitiji razvoj obrtništva.

Prikaz gornjosutlanskoga konsonantizma izrađen je na temelju podataka dobivenih terenskim istraživanjem obavljenim 2000. i 2001. godine u više mjesta na prostoru gornjosutlanskoga dijalekta. Među tim je mjestima izabrano njih pet, geografski donekle ravnomjerno raspoređenih: Hum na Sutli (Hum), Pavlovec (Pav), Kostelsko (Kost), Kumrovec (Kum) i Desinić (Des). Na temelju analize govora spomenutih mjesta izvode se opći zaključci o stanju konsonantizma u cijelom dijalektu¹. Terensko je istraživanje rađeno pomoću upitnika koji je sadržavao približno šesto pitanja usmjerenih na fonološku problematiku. Zbog ograničenosti upitnika neke se konsonantske pojave u ovoj analizi obrađuju na temelju nešto manjeg broja podataka.

Primjeri se donose tradicionalnom dijalektološkom transkripcijom i, premda su u govorima ukinute akcenatske opreke i po intonaciji i po kvantiteti, obilježeni su trima tradicionalnim znakovima (za silaznu kračinu te za silaznu i uzlaznu dužinu), što je najbliže izgovoru informanata na terenu.

2. Gornjosutlanski konsonantizam

2.1. Ishodišni sustav za gornjosutlanski konsonantizam, kao i za konsonantske sustave ostalih dijalekata kajkavskoga narječja, sastoji se od sljedećih jedinica (usp. Lončarić 1996: 87):

Sonanti

w			m
	l	r	n
j	ɲ		ɲ

Opstruenti

p	b	f	
t	d		
c		s	z
tʰ	dʰ		
č		š	ž
k	g	x	

Prema tom polaznom sustavu u današnjim se govorima gornjosutlanskoga

¹ Podatke su u pojedinim mjesnim govorima davali sljedeći informanti: u Humu na Sutli Josipa Korbar, Emilija Korbar i Josipa Tepeš, u Pavlovcu Marija Golubić, u Kostelskom Milica Bele i Mirjana Šurbek, u Kumrovcu Ema Antonić i u Desiniću Viktorija Mlakar, Marica Novak, Štefanija Kralj i Ruža Šantek. Ovom im prilikom zahvaljujem na suradnji.

dijalekta može utvrditi sljedeći inventar konsonantskih fonema:

Sonanti				Opstruenti			
v			m	p	b	f	
	l	r	n	t	d		
j	ʎ		ʝ	c		s	z
				č		š	ž
				k	g	x	

Za razliku od vokalskih sustava koji se u govoru ovoga dijalekta međusobno razlikuju, i to ponegdje znatno, spomenuti konsonantski sustav javlja se u većini govora. Među njih pet koji su izabrani za analizu, od navedenog se konsonantizma razlikuje samo onaj u govoru Kumrovca, i to tek u jednoj jedinici. Naime, u kumrovečkom govoru u podskupini sonanata nema nazalnog palatala *ʝ* jer se u tom govoru on denazalizirao u *j*. U svemu ostalom inventar je konsonantskih fonema u Kumrovcu isti kao u ostala četiri govora.

Kako u pogledu inventara, tako je i u pogledu distribucije fonema i njihovih alofona stanje u svim govorima vrlo slično. Pritom možda najizrazitije od ostalih odudara realizacija sonanta *l* u govoru Huma na Sutli u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine.

Od općih distribucijskih pojava koje zahvaćaju sve kajkavske govore, pa tako i one gornjosutlanske, treba spomenuti obezvučenje finalnih zvučnih suglasnika i jednačenje suglasnika po zvučnosti i po mjestu tvorbe.

I podrijetlo se jedinica u svim govorima uglavnom podudara.

2.2. Sonanti

2.2.1. Sonant *v*

Polazno *w* u gornjosutlanskim govorima ima tipično kajkavski razvoj. Ono je dalo labiodentalni sonant *v* (Hum: *svōura*, *vjxje*, *otāva*, *vidala* ‘vidjela’; Pav: *vraūžji*, *gl’iva*, *od vas*, *vuziti*; Kost: *nūovi*, *sviēt*, Nsg. *driēvu*, *vētar*; Kum: *sprēvot*, *dvājseti* ‘dvadeset’, *vōl’ika*, *vīl’e*; Des: *odovića*, *s kràvoj*, *x vōdo*).

U ovim govorima, kao i u većem dijelu kajkavštine, *v* se ne ponaša kao sonant, nego kao zvučni opstruent – parnjak bezvučnome *f* s kojim se zamjenjuje. Tako je na kraju riječi (Pav: Gpl. *krāuf*, Des: *nōf*, Kum: *bjff*, Kost: *čērf*, Hum: Gpl. *stōlcof*) i ispred bezvučnoga suglasnika (Des: *trgōfcj*, Kost: *krāfski*).

Suglasnik *v* javlja se i na mjestu starog prijedloga/prefiksa *və(-)*, kao i na mjestu starog prefiksa *u-*, među kojima je došlo do kontaminacije. To *v* (< *və(-)*, *u-*) ispred bezvučnih suglasnika također prelazi u *f* (Hum: *fčēre*, *fseposaut* ‘posvuda’;

Pav: *fīxni*, *fīekniti*; Kost: *fkrōala*, *fštal'i*; Kum: *fsēdnem*, *fčēraj*; Des: *fsēl*, *fčecūn* 'u dućan'). Tako je ispred svih suglasnika osim (barem prema dostupnom materijalu) ispred dentala *p*, *b*, *m* i labiodentala *v*. Ispred tih je glasova na mjestu *və(-)*, *u-* fonem *x*: Hum: *xmř*, *x vōdu* (ali *f pūši*); Pav: *x pūši*, *γbijaju*, *xmīl*, *x meīru*; Kost: *xmēr*, *x pōūši*; Kum: *x vōdō*, *xmř*; Des: *x pūši*, *x vōdō*. Lončarić (1996: 91) pretpostavlja da je *x* (< *və*) ispred bezvučnih suglasnika nastalo prije nego što je *v* u tom položaju postalo zvučni parnjak bezvučnom *f*, tj. da se ne može govoriti o prelasku *f*>*x*.

Suglasnik *f* na mjestu *v* dolazi i ispred *x*, ali *x*, nakon što prouzrokuje obezvučenje, ispada: Hum: *fīži*; Pav: *fīži*, *fōstu*, *f laūdu*; Kost: *fīži*, *fūstu*, *f lōadu*; Kum: *fōsto*, *fīži*; Des: *fīži*, *fōsto*.

U svim je govorima zabilježen odklon od navedenog razvoja *və* u leksemima "udovac", "udovica" koji u ovim govorima glase: Hum: *udōvec*, *udovīca*; Pav: *udōuvec*, *udovīca*; Kost: *uduōvec*, *udovīca*, Kum: *odōvec*, *odovīca*, tj. na mjestu očekivanog refleksa *və* kao da je vokal *o*, koji je u nenaglašenom vokalizmu ovih govora u jednosmjernoj opoziciji s *u*, s kojim se fakultativno može zamijeniti.

Sonant *v* javlja se u inicijalnom položaju i kao proteza ispred kontinuanata ishodišnih vokala *u* i *o*: Pav: *vučitel*, *vōugul* 'ugao'; Kost: *vūgni se*; Kum: *vučitel*, *vūjček*, *vūxo*; Des: *vučil*; Hum: *vūxo*, *vāuskega* 'uskoga', *vāuḡl*.

U primjerima *vūjgn* 'oganj', *vūjgjec* (Hum) 'krijesnica' protetsko *v* dolazi i ispred *ū* < *o*, što inače nije slučaj.

Sonant *v* gubi se u određenim dvočlanim i tročlanim suglasničkim skupovima, redovito u *tvr* i *svr*, zatim često inicijalno ispred *l*, *t*, *z* (u riječi *vzeti* ponekad ostaje, ali se češće gubi), u skupu *svl* u leksemu "svući":

Hum: *zēle* 'uzele' (ali i *vzēu*), *lāsi*, *tōrk*; *srāp*, *srāka*, *tīt*, *sleīkla*,

Pav: *zēl* (ali i *vzēiti*), *laūt*, *laūsje*, *tōrk*; *srāp*, *srāka*, *čēfṛti*, *škōrc*,

Kost: *zēti*, *zēlu* 'uzelo', *tōrk*, *lōasi*; *srōap*, *srāka*, *tēdi*, *čēṛṛtek*, *škuōrec*,

Kum: *zēle* (ali i *vzēla*), *tōrk*, *lōsi*; *srōp*, *srōka*, *tṛdi*, *škōrc*, *čēṛṛtek*,

Des: *tōrk*, *laūsḡ* (ovdje redovito *vzēila*, *vzēi*, *prevzēiti*); *tīt*, *sraūp*, *sleīkla*.

U leksemu "čavao" u svim je govorima *v* zamijenjeno s *b* (usp. slovenski *žebelj*): Hum: *čābl*, Pav: *čābiḡ*, Kost: *čābeḡ*, Kum: *čōbiḡ*, Des: *čāb'l*. Također, *v* ispada u skupini *vr* u leksemu "travnjak" u govoru Pavlovca, Kostela i Desinića (Pav, Des: *trānik*; Kost: *trānik*).

U govoru Kumrovca zabilježeno je i ispadanje *v* u slijedu *kvu* i *tvu* gdje je *u* nastalo od *o*: *kūčka* 'kvočka', *tūrec* 'tvorac'.

2.2.2. Sonanti *m*, *n* i *j*

Polazni se sonant *n̥* u gornjosultanskim govorima ne ostvaruje kao *n̥*, osim sporadično, i to u riječima iz standardnog jezika. Njegova je kontinuantu u svim govorima osim u Kumrovcu najčešće nazalni palatal *j*. Češće ili rjeđe, ovisno o go-

voru, to se *ĵ* može denazalizirati u *j*. Do takve denazalizacije gotovo uopće ne dolazi u govoru Huma na Sutli, za razliku od Pavlovca, Kostelskog i Desinića u kojima nije rijetka. U tim se govorima zapaža pravilnost pojave takve denazalizacije kad je *ĵ* u položaju iza kojeg suglasnika, a u intervokalnoj poziciji ona izostaje:

Hum: *kōĵ*, *črešĵa*, *kūxĵa*, *glubāĵa* ‘gljiva’, *gōwĵi*, *ĵjek* ‘inje’,

Pav: *kōĵ*, *škrĵa*, *spōūĵe* ‘spavanje’, Gsg. *nagōūĵa* – ali *črešĵa*, *spōūdĵi* ‘donji’, *zgōurĵi* ‘gornji’,

Kost: *s kūōjami*, *mravleūĵak*, *seĵāti* – ali *sriedĵi*, *lēšĵak*, *spōūdĵi*,

Des: *kōĵi*, *mēĵi*, *rāĵica* ‘vrsta posude’, *šĵjak* ‘zatiljak’ – ali *črešĵa*, *xlāučĵak* ‘remeni’, *spōūdĵe* ‘donji’.

Spomenuta se pravilnost primjećuje u većini primjera.

U govoru Kumrovca *ĵ* se gotovo posvuda denazaliziralo u *j* (*kōĵ*, *kūxĵa*, *čātĵa*, *sūĵka* ‘vrsta kaputa’, *gūrĵi* ‘gornji’, *ĵje* ‘inje’).

U nekoliko se rijetkih slučajeva u svim govorima javljaju odudaranja od spomenutog stanja. Tako npr. u deklinaciji ličnih zamjenica trećega lica u trima govorima u kojima povremeno dolazi do denazalizacije (Pav, Kost, Des) nazalno *ĵ* s početka riječi može nazalizirati cijeli slog ili se rastaviti na slijed *jn* među elemente kojega se umeće vokal, pa se tako u istom govoru, npr. u Kostelskom, čuje *ĵega* / *ĵēnga* / *jēnga* ‘njega’. Slično se događa i u primjerima *geīnzdu* (Hum), *gīēnzdu* (Kost) ‘gnijezdo’, u kojima se *n* (+ *ē*) ponaša kao *n̄* pa je i tu došlo do rastavljanja *ĵ* na *jn* među elemente kojega je umetnut vokal, pri čemu se *j* izgubilo. Uočljiva nazalizacija vokala iza etimološkoga *n̄* u svim je govorima zabilježena u primjeru *ĵva* (Hum, Kost), *ĵva* (Pav), *ĵva* (Des) ‘njiva’. Pritom se sam sonant *ĵ* u slijedu *ĵi* izgubio.

U svim se govorima sporadično može čuti rastavljanje *ĵ* na slijed od dva sonanta s anticipacijom palatalnog elementa (posebno u pridjevima na *-ški*): *lāĵnski* (Hum, Pav, Des), *strāĵajnski*, *strāĵajnsnice* ‘stranice kreveta’ (Kost), *ivāĵnska mūšica* ‘krijesnica’ (Kum).

Pored toga, u riječima u kojima je polazno *n̄* u finalnom položaju, a iza *ə* (naglašenog ili nenaglašenog), njegova kontinuanta nije više *ĵ* (ni eventualno denazalizirano *j*), nego *n*. Naime, u govoru Huma, Pavlovca i Kumrovca, kako to pokazuju drugi oblici iste riječi, u tom je položaju *ĵ* zamijenjeno s *n*, i to neovisno o tome je li slog naglašen ili nije:

Hum: *pēin* ‘panj’, *vūĵgn̄* ‘oganj’, *pēgn̄* (ali G *pēgĵa*) ‘pedalj’,

Pavl: *pēin*, *ōugin*, *pēgin*,

Kum: *pēn*, *ōgin*, *pēgin*, *tūren* ‘toranj’.

U govoru Kostelskog i Desinića tako je samo u prvom primjeru, kad je slog naglašen (Kost: *pēin*, Des: *pēin*), a u drugim dvama primjerima, u kojima slog nije naglašen, *ĵ* se denazaliziralo. U Kostelskom spomenuti leksemi glase *ūōgaj* i *pēgĵej* (Apl. *pēgĵje*); u Desiniću se finalno *j* u slijedu *ĵj* izgubilo pa primjeri glase *ōgĵi* i *pēgĵi* (a tako i u cijeloj paradigmi: Gsg. *pēgĵa*).

U govoru Huma na Sutli sonant $\bar{j}$ u nekoliko je primjera zabilježen na mjestu j , vjerojatno po analogiji na slične imenice $s\bar{j}$ ($< \acute{n}$): *vějje* 'granje', *škōurja* 'kora', *sěje* 'sajam'.

U svim je govorima u jednom ili više primjera zabilježena zamjena finalnoga $m > n$, što je pojava češća u susjednim slovenskim govorima (Hum: *sědnj* 'sedam', *ōusn* 'osam'; Pav: *Vūzun* 'Vazam', Kost: *Vōūzen* (G *Vōūzma*); Kum: *sēdan*; Des: *sědnj*).

U govoru Huma i Desinića javlja se još jedna pojava karakteristična za obližnje slovenske govore – sekundarna nazalizacija naglašenog sloga koji počinje nazalnim konsonantom. Potvrđena je tek u nekoliko primjera (Hum: *m'ēiŋkō* 'mlijeko', *nōuŋga* 'noga'; Des: *m'ēiŋko*, *nōuŋga*, *m'ōuŋda* 'mlada').

U Humu je zabilježeno i *mēisŋc* 'mjesec', G *mēsŋca*.

2.2.3. Sonanti l i $l̥$

Primarno $l̥$ u svim govorima najčešće ostaje neizmijenjeno (Hum: *na zēm̥l̥u*, *kļūč̥*, *vōūl̥a*; Pav: *prijātēl̥*, *pandēl̥ak*, *kļūn̥*; Kost: *v zēm̥l̥u*, *pundīēl̥ak*, *lōudi*; Kum: *kļūn̥*, *v zēm̥l̥o*, *ļūcko*; Des: *na zēm̥l̥o*, *kļūč̥*, *kļūn̥*).

Sekundarni se skup *l̥aj*, prema prikupljenom materijalu, izjednačio s primarnim u sonantu l (Hum: *zēļe* 'kupus', *vesēļe*, *zgūbl̥en*; Pav: *vesēļe*, *zgbūļen*; Kost: *vesēļe*, *zgūbl̥en*; Kum: *vesēļe*, *zgbūļen*; Des: *vesēļe*, *zgbūļen*). Međutim, jasnu sliku narušavaju primjeri, doduše rjeđi, u kojima se $l̥$, bez obzira na primarnost ili sekundarnost porijekla, djelomično depalatalizira do l ili se opet izgovara kao nesliven skup lj (Hum: *zaml̥ēi*; Pav: *zēļe* 'kupus'; Kost: *zēļe*; Kum: *vūlja*, *kūlje* (zb. im.); Des: *vōūl̥a*, *zēļe*).

U sljedove *bj*, *vj* (a vjerojatno i *mj*, *pj*, ali za njih nema potvrde) ne umeće se epentetsko l , npr. Hum: *divji*, *grōubje*; Kum: *šibje*, *krōvji* 'kravljji'.

Fonem l se ispred vokala prednjega niza palatalizira – u tom položaju dolazi alofon $l̥$, a nerijetko se i zamjenjuje s $l̥$ pa u tom slučaju dolazi do neutralizacije između tih dvaju fonema. Čini se da je zamjena l s $l̥$ ispred prednjih vokala nešto češća u govoru Huma na Sutli i Desinića:

Hum: *mēi* 'imali', *v'ēikla*, *v'le*; *plēsati*, *leŋju*, *zēļen*, *ļēt* 'led',

Pav: *l'istje*, *l'ipa*, *pāulec*; *z vōļi* 's volovima', *na kļē*, *gļibuk*,

Kost: *kolēna*, *rēkli*, *jāsle*; *vīlica*, *ļēxek*, Nsg. *mļēzivu*,

Kum: *pel'in*, *leū*, *kūl'iko*; *stōļec*, *vīlica*,

Des: *pālica*, *vzēile*, *lesīca*; *kļūŋga* 'knjiga', *na stōļi* 'na stolu', *poļēdati*.

Osim ispred vokala prednjega niza, do zamjene polaznoga l s $l̥$ u svim je govorima došlo i ispred vokala u (to se ne odnosi na riječi usvojene u novije doba), što se tumači posljedicom činjenice da je prijelaz $u > ū$ nekad zahvaćao cijelo kajkavsko područje zbog čega je došlo do palatalizacije prethodnoga l (usp. Vermeer 1979):

Hum: *glûx, lûk* 'lûk', *lûk* 'lug', prez. *plûži*,

Pav: *poslûxne, glûx, plûk* 'plug', *lûcem*,

Kost: *lûuč, poslûšati, plûk*,

Kum: *glûx, plûča*,

Des: *plûča, lûk, plûk*.

Osim navedenih pojava u vezi sa sonantom *l* koje se javljaju u svim govorima ovoga područja, potrebno je spomenuti još dvije po kojima se govori međusobno razlikuju.

Prva je pojava distribucijsko ograničenje po kojem se u govoru Huma na Sutli *l* ne može naći na kraju riječi ni na kraju sloga unutar riječi. U tim se položajima *l* zamjenjuje s *l̥*: *koł* 'oko' (prijedlog), Gsg. *jâsl, râł, jâkl, tôpl, vòl, vaugl* (pa i *normâl*); *čeljica* 'stranica kreveta uz uzglavlje', *vòjka, stòlček, tòlko*. Ta je pojava u nekoliko leksema zabilježena i u govoru Desinića: *kòlko, mântl, pôkl* 'poslije'.

Druga je pojava morfološki ograničena na oblik glagolskog pridjeva radnog u jednini muškoga roda. Odnosi se na sudbinu finalnoga *l*. Zanimljiva je postupnost s kojom se u govorima *l* u toj poziciji javlja odnosno gubi.

Svim je govorima zajedničko samo to da *l* iza kontinuantne etimološkoga *r* otpada, npr. Pav: *xm̥r, žr*, Kost: *xm̥r, požer* – što je raširena kajkavska pojava. U svim ostalim slučajevima stanje se u govorima razlikuje.

U govoru Huma na Sutli na tom se mjestu sonant *l* ne javlja. Zamjenjuje se poluvokalnim *u* (zbog čega taj govor izrazito nalikuje slovenskim govorima) ili se *l* stapa s vokalom ispred sebe u vokal *u*. Poluvokalno *u* na mjestu *l* dolazi uvijek u naglašenom slogu (tj. kad je naglašen posljednji ili jedini slog glagolskoga pridjeva): *fs̥ju* 'sjeo', *f̥iu* 'htio', *vz̥ju*, *z̥ju* 'izuo', *č̥ju* 'čuo', *d̥jau* (< *děti*), *b̥ju*. Osim toga, *u* se javlja i u nenaglašenom slogu iza ishodišnih vokala *a*, *e* i *ě*: *s̥ekau, pogut̥avu, tr̥p̥etau, d̥xt̥au, v̥id̥au*. Poluvokalno *u* od *l* zabilježeno je u još dva primjera koja nisu glagolski pridjev radni, i to *st̥au* 'stol' (pored *m̥iza*) i *d̥auč* (< *daleč*).

Finalno *l* stapa se u *u* s prethodnim vokalom kad je on kontinuantna polaznih *u*, *i* ili *ə*: *gr̥izu* 'grizao', *zd̥ignu, p̥eku, pr̥egnu, zg̥ubu, od̥šu*.

U Pavlovcu i Desiniću situacija je podjednaka, samo što se tu *l* ne zamjenjuje s *u*. Ono se javlja samo kad se nalazi u naglašenom slogu, i to bez obzira na vokal koji je nosilac sloga, ako je monoftong: Pav: *ob̥ul, z̥il, vuč̥il, xm̥il, f̥j̥el, z̥el*; Des: *fs̥j̥el* 'sjeo', *f̥j̥el, j̥al* 'jeo'.

Ako je nosilac sloga diftonški vokal, *l* otpada, npr. Pav: *st̥au* 'stajao', *b̥au* 'bojao'; Des: *sj̥au* 'sijao', *br̥au* 'brao', *vz̥ei* 'uzeo'.

U nenaglašenom slogu (tj. u višesložnih glagolskih pridjeva koji nemaju naglašenu ultimtu) u tim se govorima *l* uvijek gubi, i to tako da iza ishodišnih vokala *a* i *ě* otpada (Pav: *s̥eka, g̥ora* 'gorio', *d̥ela, x̥r̥va*; Des: *x̥za, dr̥xt̥a, v̥ida* 'vidio'), a kad je iza polaznih *i*, *u* i *ə*, s njima se stapa, i to u Pavlovcu u vokal *u*, a u Desiniću u *o* (Pav: *p̥eku, zvl̥eku, piknu, n̥ousu, ob̥esu*; Des: *gr̥izo, zd̥igno, p̥eko, pog̥ino, zm̥očo, m̥ogo, n̥eiso, p̥isto*).

Situacija se u govoru Kumrovca od one u govoru Pavlovca i Desinića razlikuje samo u jednom. Tu se finalno *l* javlja ne samo u naglašenom slogu (*vučil*, *sjol* ‘sijao’, *čöl*), već i u nenaglašenom ako mu prethodi *a* kao kontinuanta polaznih *a* i *ě* (*sěkal*, *gital*, *vidal*, *dělal*). Kad je iza kontinuanta ostalih nenaglašenih vokala (*i*, *u* i *ə*), *l* se s njima stapa u *o* (*pěko*, *grizo*, *pogino*, *ozdravo*, *trěso*).

Za razliku od svih prethodnih govora, u govoru Kostelskog *l* se u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine uvijek javlja, bez obzira na naglašenost ili na prethodni vokal (*brčal*, *zajěl*, *běil*, *posěkal*, *pěkal*, *grizal*, *měsil*, *vūzil*).

2.2.4. Sonant *j*

Osim na mjestu ishodišnoga *j*, kao i u slučaju $j < \bar{j} < \acute{n}$, sonant *j* javlja se u sekundarnim konsonantskim skupinama (Hum: *l̄istje*, *gr̄ejzdje*; Pav: *l̄istje*, *součje*; Kost: *gr̄uobje*; Kum: *d̄ivji*, *gr̄ujzdje*; Des: *l̄istje*, *saudje*). U skupu *žj* sonant *j* se ponekad gubi, ali ne redovito. Kako je već spomenuto, epentetsko se *l* ne umeće.

Sonant *j* u nekoliko se primjera javlja i u slijedu *rj* na mjestu staroga palatalnog *r*’ (Hum: *večerja*, *đreju*; Kost: *večerja*).

U svim govorima *j* redovito dolazi u Isg. deklinacije imenskih riječi ženskoga roda gdje se ono dodaje nastavku *-u* ili *-o* (Hum: *z lopâtuj*, *mâšuj* ‘mašču’; Pav: *z vōduj*, *mēiluj*; Kost: *kustijūj*, *rečjūj*; Kum: *bōboj* ‘ženom’, *mōstjoj*; Des: *s krāvoj*, *kokošjōj*).

2.3. Opstruenti

2.3.1. Suglasnik *x*

Suglasnik *x* u svim govorima ostaje na svom etimološki utvrđenom mjestu, i to u svim položajima – inicijalnom, medijalnom i finalnom:

Hum: *drax*, pl. *oreixi*, *vixxo*, *odexnti* ‘odahnuti’, *xlāt*, *mexxj* ‘mahovina’, *lapix*,

Pav: *māčuxa*, Lpl. *bābax*, *vix*, *snēixa*, gl. pr. r. *xītu*, *xrēn*,

Kost: *pāzduxa*, *xrōuniti*, *xrōuška*, *grēx*, *mēxex*,

Kum: *krōx*, *xlōt* ‘hlad’, *bōxa*, *vixje*, *glūx*,

Des: *xlāučjak*, *strēxa*, *fixi*, *xlāut*, *xlāupec*.

Samo se u skupini *xt* u svim govorima *x* zamjenjuje s *f* (npr. Hum: *fīū* ‘htio’, *fēil̄i*). Također, do gubljenja *x* dolazi jedino kad je ono u inicijalnom položaju iza prijedloga *v*.

U svim se govorima javlja protetsko *x* ispred slogotvornoga *r* (npr. Pav: *xřš* ‘raž’, *xřže*).

Suglasnik *x* posvuda dolazi i u suglasničkom skupu *xt < kt* (npr. Pav: *lāxt*) i u skupu *xk* na mjestu slijeda *-gək-*, *-kək-* (npr. Kum: *lāxki*, *mēxki*, a odatle i u neodređenom obliku tih pridjeva, npr. u Humu: *lixexek*, *mēxek*).

2.3.2. Suglasnici *t'* i *d'*

S obzirom na kontinuantne polaznih suglasnika *t'* i *d'* gornjosultanski je dijalekt ujednačen. Staro *t'* dalo je *č* (Hum: *sveiča*, *plūčg*; Pav, Des: *sveiča*, *plūča*; Kost: *svieča*, *plōuča*; Kum: *svēča*, *plūča*), a staro *d'* sonant *j* (Hum: *žēja*, *ārja* 'rđa', *mēja*, *prēja*, *zegrājen* 'zagrađen'; Pav: *žēja*, *mēja*, *prēja*, *ograjēn*; Kost: *žēja*, *ārja*, *navoājena* 'naučena, navikla'; Kum: *gluje* 'glode', *ŗjōvo*, *mēja*, *prēja*; Des: *žeja*, *mēja*, *preja*, *navaujena*).

2.3.3. Skupovi *st'* i *zd'*

Na cijelom su području isti refleksi međusobno izjednačenih skupova *st'* i *sk'* s jedne te *zd'* i *zg'* s druge strane.

Skupovi *st'* i *sk'* dali su *š* (Hum: *kŗšen*, *kļēše*, *māša* 'mast', *fpūši*, *s košicuj*, *nŗšer* 'nitko', *īše* 'traži', *pīšg* 'pile', *ŗŗgīšg* 'pregršt'; Pav: *kūšar* 'gušter', *īše*, *x pūši*, *nŗšer*; Kost: *kliēša*, *kŗšen*, *nŗšer*; Kum: *x pūši*, *dvorīše*, *īše*; Des: *košicuj*, *pīše*, *kūšar*).

Skupovi *zd'* i *zg'* dali su *ž* (Hum: *mužāni*, Gpl. *drōuš*, *dēš* 'kiša' (s finalnim obezvučenjem), Gsg. *diēža*; Pav: *mužāni*, *drōuže*, *dēš*, G *dēža*; Kost: *mužōuni*, *drōže*, *diēs*; Kum: *mužōni*, *drūže*, *dēš*, G *dēža*; Des: *mužōuni*, *drōže*, *dēš*).

2.3.4. Skupovi *čr* i *žr*

Skupovi *čr* i *žr* ostaju nepromijenjeni. U skup *žr* ne umeće se *d*: Hum: *črēišja*, *čŗn*, *čŗf*, *črēivu*; *požŗ* (odatle i *požere*); Pav: *črēišja*, *črēip*, *čŗni*; *žrēibe*, *žŗ*; Kost: *črēišja*, *čŗrf*, *črēip*; *požŗ*, *žrēibe*, *žrēilu*; Kum: *črēišja*, *čŗn*, *črēvo*; *žrēbe*, *požŗ*; Des: *črēivo*, *črēip*, *čŗf*; *žrēbe*, *žŗ*.

2.3.5. Promjene u suglasničkim skupinama

U prikupljenom materijalu zabilježene su sljedeće zamjene ili ispadanja u suglasničkim skupinama:

dj > *gj*: Hum: *sreīgji*, G *pēgja* (odatle vjerojatno i N *pēgn*), *spōugjĩ*, *zāgĩj*,

tl > *kl*: Hum: *na kļē*, *mēkla*, *klačiti*, *māŗkļ*, *Sāukla* 'Sutla', *svēkla* 'svijetla',

pt > *ft*: Hum: *ftēč*; Pav: *ftūca*,

škv > *šk*: Kost: *škuōreç*; Des: *škōrc*,

dl > *gl*: Hum: *glāka*; Kum: *glōka*,

tje > *ke*: Hum: *kēdņ*; Pav: *kēdun*,

mn > *vn*: Hum: *plāvņ*, *tēvna*; Kum: *plōven* (vjerojatno prema kosim padežima),

vl- > *l-*: Pav: *lāusi*; Kum: *lōsi*,
dn- > *n-*: Hum: *nēs* 'danas'; Des: *nēs*,
svl > *sl*: Hum: *slēikla*; Kost: *slīekla*,
tvr > *tr*: Hum: *čētṛtek*, *ṛt*; Kum: *ṛḍi*,
svr > *sr*: Hum: *srāp*; Pav: *srāka*,
kr > *xr*: Hum: *xrūška*; Des: *xrūška*,
dl > *bl*: Pav: *blēitvu*; Kost: *blīetvo*,
dm > *gm*: Kost: *gmōf*.

Gotovo sve spomenute promjene u konsonantskim skupovima opće su za gornjosultanski dijalekt i javljaju se u svim govorima. Zanimljivo je spomenuti da nema pojave ispadanja *p* u skupu *pš* (npr. Hum: *pšenica*).

Zabilježeni su i neki primjeri zamjene konsonanata: *kṛpiva* 'kopriiva', *jāspret* 'jastreb' (Hum), *klīṅga* 'knjiga' (Hum, Des).

Samo u govoru Kumrovca u infinitivu glagola javlja se skup *čt* – u primjerima *rēčti*, *pēčti*, *pomōčti* – nastao vjerojatno kao rezultat ujednačavanja, tj. težnje da svi infinitivi završavaju nastavkom *-ti*, no zbog ograničenog broja primjera teško je zaključiti nešto više.

3. Zaključak

Glavne značajke konsonantizma gornjosultanskog dijalekta jesu:

- *ñ* > *ḷ* (> *j*)
- *l̥* se ne depalatalizira; *l* se ispred prednjih vokala palatalizira ili se zamjenjuje s *l̥*
- *l* ispred *u* > *l̥*
- pojava poluvokalnoga *u* < *l* u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine u Humu; u tom glagolskom obliku i drugdje *l* pod određenim okolnostima otpada ili se s prethodnim vokalom slijeva u novi vokal
- *v* (< *və(-)/u-*) > *x* ispred *p*, *b*, *m*, *v*
- *x* se na svom etimološkom mjestu ne gubi
- sporadična pojava zamjene finalnoga *m* > *n*
- djelomično ostvarena sekundarna nazalizacija sloga koji počinje nazalnim konsonantom (u Humu i Desiniću)
- *t'*, *d'* > *č*, *j*
- *st'*, *sk'* > *š*; *zd'*, *zg'* > *ž*
- nemijenjanje skupova *čr*, *žr*

Kao što se vidi, većina se spomenutih pojava javlja i drugdje u kajkavskom narječju. Pored njih u ovom dijalektu postoje i one koje su poznate susjednim

slovenskim govorima, a u kajkavskom narječju izostaju. Ipak, za ove posljednje može se reći da se u odnosu na prve javljaju rjeđe i da su uglavnom ograničene pojavnosti, tj. ne nalaze se u svim govorima gornjosutlanskoga dijalekta.

Literatura

Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom (1981) Sarajevo, poglavlja "Fonološki opisi slovenskih govorov", str. 27–218, "Kajkavsko narječje", str. 295–358.

Logar, Tine (1996) Praslovenska a-sklanjatev v slovenskih narečjih, *Dialektološke in jezikovno-zgodovinske razprave*, Ljubljana, str. 319–323.

Lončarić, Mijo (1990) *Kaj – jučer i danas*, Čakovec.

Lončarić, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*, Zagreb.

Ramovš, Fran (1995) *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, I, Ljubljana.

Šojat, Antun (1982) Turopoljski govori, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, str. 317–493.

Vermeer, Willem (1979) Proto-slavonic *u in Kajkavian, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXII/1, Novi Sad, str. 171–177.

Zečević, Vesna (2000) *Hrvatski dijalekti u kontaktu*, Zagreb.

CONSONANTISM OF GORNJA SUTLA

Summary

Consonantism in Gornja Sutla is characterized by features which are, on the one hand, common for the most of kajkavian dialect and on the other hand, uncommon or common for Slovene vernaculars as well. Features which are uncommon for the kajkavian dialect are: nasalization $\bar{j} < \acute{n}$, change of $x < v$ ($< v(-)/u-$) in front of p, b, m, v and addition of j in Instrumental singular to a-stem. Features that the dialect of Gornja Sutla has in common with Slovene vernaculars are: occasional final $n < m$, occasional secondary nasalization of the syllable beginning with a nasal consonant and $\mu < l$ in active past participle.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, gornjosutlanski dijalekt, konsonantizam

Key words: kajkavian dialect, dialect of Gornja Sutla, consonantism